

DEDE KORKUT'TA “HAYALET ADLAR” VAR MI? [DEMÜR (E)GÜCİ İLE KIYAN (E)GÜCİ]

Tuncer GÜLENSOY

Türk dili tarihinin (granit ve mermer) taşlar üzerine kazılmış ilk belgelerinden olan *Kültigin-Bilge Kağan* ve *Tunyukuk* (ve daha sonra bulunan, altmıştan fazla, öteki) anıtları (yazıtları/abideleri); eski Uygur Türkçesinin “*samur fırça*” ve “*mürekkap*” kullanılarak, papirüs, kâğıt ve ağaç kazıklar üzerine yazılmış Budist metinleri; İslamiyetin kabulünden sonra yazıldığı için “*İlk İslamî Eserler*” adı ile andığımız *Dîvânu Lugâti't-Türk* ile *Kutadgu Bilig*; elimizde “*Dresten*” ve “*Vatikan*” nüshalarının bulunduğu eski Anadolu Türkçesinin en önemli eseri *Dede(m) Korkut(un) Kitabı* adlı eserlerimiz ilk yayımlandıkları tarihlerden itibaren Türk ya da yabancı Türkologların dikkatini çekmiş, bu eserlerdeki pek çok “kelime” üzerinde “*yeniden okuma*” denemeleri yapılmış, yeniden anlamlandırmalar ileri sürülmüştür.

Orhun Yazıtları'nın her kelimesi “yeniden okuna okuna” artık son şeklini almıştır. Danimarkalı Türkolog W. Thomsen'den Türk Türkolog Cengiz Alyılmaz'a kadar onlarca “yazıt uzmanı”nın eserleri kütüphanelerdeki yerlerini almıştır.

Dîvânu Lugâti't-Türk rahmetli Ziyad Akkoyunlu ve Ahmet Bican Ercilasun tarafından, Arapça aslından, yeniden okunmuş; Ercilasun tarafından yapılan karşılaştırmalı notlar ile son şeklini almış ve TDK tarafından yayımlanarak Türkologların bilgi ve ilgisine sunulmuştur (eserin yakında 2. baskısı yapılacaktır).

Dede(m) Korkut(un) Kitabı üzerine ilk çalışanlardan olan Orhan Şaik Gökyay ile Muharrem Ergin'in birbirlerinin okumalarını tenkit eden yazılarını derslerimizde de kullanıyor, kelimeleri didik didik inceliyorduk. Her iki uzman da rahmetli oldu ama “*Dede Korkut, 'öyle' değil 'böyle' dedi, müstensihler üstün-esre ve ötre'yi yanlış yerlere koyarak ya da kelime başına zâit “elif” ilâştirerek ‘şöyle’ okuttu*” gibi bilimsel görüşler ileri sürdüler.

Türk Dili dergisinin bazı sayılarında Osman Fikri Sertkaya, Tuncer Gülensoy, Günay Karaağaç gibi Türkologların birtakım Türkçe sözcükler üzerine yazdıklarını okuduk. Kırıcı bir üslup kullanılmadan yapılan bu araştırmaların sonuçlarını okuyunca tarafımızı buluyor, “*bana göre şu doğru!*” diyorduk.

Türk Dili'nin her sayısını dikkatle okur, yeni bilgiler edinmeye çalışırım. Hamza Zülfikar'ın dil ile ilgili araştırmaları bana dil bilgisi derslerimi hatırlatır; Nail Tan'ın "biyografi-bibliyografya"yı birlikte sunan "Yitirdiklerimiz" köşesindeki bilgiler ile aramızdan göçüp giden "pîr-i fâni"lerin geride bıraktıkları eserlerini öğrenirim: "Sel gider, kum kalır!" misali, onlara rahmet dilerim.

Hikâye (öykü de diyorlar), şiir ve tanıtma, hatıra (anı), gezi notları yazmak güzel şeyler. Ben yazdım, yayınladım. Dergideki hemen her şiiri ve hikâyeleri okur, bazılarının üslubuna ve yaratıcılığına hayran kalırım, bazılarını da unuturum.

Türk Dili'nin 761. (Mayıs 2015) sayısında değerli genç meslektaşım Prof. Dr. Sadettin Özçelik tarafından yazılmış "Dede Korkut'ta İki Hayalet Ad Üzerine: Demür Güci, Kıyan Güci" adlı üç sayfalık bir görüş yazısı yayımlandı. Yazıyı iki kere okudum, gerekli notlarımı aldım, şimdi de "bana göre" neler farklı onlara dikkat çekmek istiyorum.

Sadettin Özçelik, "Dede Korkut" üzerine yaptığı çalışmalarıyla dikkat çeken bir Türkologdur. Onun "Dede Korkut. Araştırmalar. Notlar/Dizin/Metin" (Ankara 2005) adlı kitabı ile ["Bamsı Beyrek Kam Püre'nin oğlu muydu?" *Türk Dili* 759 (2015), s. 70-72] adlı makalesi bunlardan ikisidir.

Gelelim Özçelik'in yukarıda adını verdiğim makalesine. Önce makalenin adında geçen "İki Hayalet Ad" nedir, bunu anlamaya çalışalım. "Hayalet" sözcüğü Arapça kökenli 'hayâlet'ten alıntı olup "1) Gerçekte olmadığı hâlde bazen görüldüğü sanılan peri, hortlak vb. görüntüler; 2) Belli belirsiz görülen şey, gölge; 3) (mec.) Çok zayıf kimse." (TDK, *Türkçe Sözlük*, 11. baskı, 2011, s. 1067) demektir. Demek ki 'hayalet' sözcüğü, eğer Özçelik başka bir anlam vermiyorsa, TS'te verilen bu üç anlamdan birisidir. Ama bana göre bu üç anlam da buraya uygun düşmüyor. Özçelik "Tarihî metinlerin okunması sırasında ortaya çıkan sorunlardan biri de hayalet kelimelerdir. Bu tür kelimelerin ortaya çıkış sebebi genellikle metindeki yanlış yazımın olduğu gibi okunması ya da metinde doğru yazılmış olan kelimenin yanlış okunmasıdır." diye yazmış da ondan dolayı doğruyu bulabiliyoruz.

Özçelik, "Dresden nüshası üzerinde yapılmış çalışmalarda 'şimdiye kadar **Kıyan Güci** ve **Demür Güci** şeklinde okunan" adların, S. Tezcan-H. Boeschoten ile M. Kaçalın tarafından da aynı şekilde okunduğunu fakat S. Tezcan'ın ["sözünü ettiğimiz ikinci kelimenin Vatikan'daki yazılışını 'Başa fazla bir elif getirilerek' **ekici** okunabilecek biçimde yanlış harekelenmiştir." (2001: 310)] görüşünü de belirtmiştir. M. Kaçalın'ın de bu kelimenin "metinde **Egici**" diye not düştüğünü (2006: 229, 54:05) belirten Özçelik, yazısının (s. 50) 6. paragrafında: ["Acaba Dresten nüshasında **Güci**, Vatikan nüshasında **Egici** okunacak şekilde yazılmış olan bu özel adların okunuşu konusunda tercihimiz ne olmalı? Dresten nüshasında yanlış yazılmış birçok kelimenin Vatikan nüshasında doğru yazılmış olduğunu veya tam tersi durumun da söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.....Elimizdeki iki nüshanın dayandığı ortak dip nüshada söz

*konusu iki adın kısmen yanlış yazılmış olduğunu ve bu yanlışlığın -yukarıda görüldüğü gibi- iki nüshaya, karışıklığa sebep olacak şekilde ve eksik aktarıldığını düşünüyorum. Her şeye rağmen Vatikan yazıcısı, ikinci ismin ikinci kısmını **Egici** okunacak şekilde yazmakla bu konuda bize fikir verecek önemli bir ip ucu bırakmıştır.”]*

8. paragrafta ise şöyle demektedir: [“Dresden nüshasında **Demir Güci-Kıyan Güci** şeklinde yazılmış her iki adın ikinci kelimesinin başında bir elif eksiktir ve bu özel adların şöyle tamir edilmesi gerekir: **Demür [E]güci, Kıyan [E]güci.**]

Özçelik, (s. 51) 3. paragrafta: [“Böylesi özel adlarda *Demür* veya *Kıyan* ‘sel’ kelimelerinin yanında kullanılacak bir kelime olarak **Güci** ve **Egüci** arasında bir tercih yapmak gerektiğinde elbette yazılışı tartışmalı olan kelimenin anlamını dikkate almak gerekir. Buna göre kanaatimce tartışmalı olan *Güci* yerine *Egüci*’yi tercih etmek ve iki adı **Demür [E]güci, Kıyan [E]güci** şeklinde okumak daha uygun olacaktır. Çünkü kahramanlık, savaşçılık ve cesareti öne çıkararak *Dede Korkut* gibi bir metinde *Egüci* çok daha anlamlıdır.”]

4. paragrafın son cümlesi de şöyle: [“.....teklif ettiğimiz **Demür [E]güci, Kıyan [E]güci** şekillerinde de ilk kelime isim, ikinci kelime fiildir. (*Demür/ Kıyan Egüci*). Yani söz konusu özel adları “demir eğici, sel eğici” veya “demir bükücü, sel bükücü” olarak anlamak yanlış olmaz.”]

***

Özçelik, eski yazı ile yazılan Güci’nin başında [elif] var mıydı, yok muydu sorunu çözmeye çalışıyor ama Türkçe-Moğolca ortak kelime olan **Demür** ile Türkçede bulunmayan Moğolcadan ödünçleme **Kıyan** kelimesinin sonlarına **Güci** ya da **Egüci** kelimeleri nasıl gelebilir sorununu tam çözememiş:

Doç. Dr. Paki Küçükler ile birlikte basıma hazırladığım *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü* adlı el kitabım yakında basılacak. Bu sözlüğün bir özelliği Arap harfleri ile yazılmış Türkçe ve Moğolca adların farklı tarihçi ve dilci Türkologlar tarafından nasıl okunup transkripsiyonlandığı da gösterilmiştir. Türk-Moğol kişi adlarının yeni doğan çocuklara verilmesi, ad toylarının yapılışı, ikinci adın kişi tarafından alınışı aynıdır. Pek çok ortak kelime Türk ve Moğollar tarafından erkek ve kadınlara verilmiş; pek çok Moğolca kelime de Türkler tarafından yeni doğan bebelerine ad olarak konulmuştur.

Konu ile yakından ilgisi olduğu için Türklerde ve Moğollarda kullanılan **Demür** (< **Temür, Temir**) adı ‘t-’li biçimiyle **Temür, Temir, Timur** (Anadolu’da: **Teymür**) olarak kullanılmıştır. **Çinggis Kağan**’a doğduğu zaman verilen ilk adı, *esir alınarak obaya getirilen başka bir Moğol boyunun hakanının adı olan Temüçin* kelimesi [< **Temü(r)** ‘demir’ + **çi(n)** ‘meslek eki’] de Türk ve Moğollarda ortaktır. Ayrıca, **Temürtaş/Temirtaş/Timurtaş; Temür Yaylıg, Timur Kutlug; Togluk Timur, Togay Timur, Temür Noyan** gibi tarihî adları da unutmamak gerekir.

Kıyan kelimesi Moğolca kökenli olup 'sel' anlamındadır. Ergenekon'a yerleşenlerden, **İl Han**'ın oğludur. Bundan türeyenlere **Kıyat** denir. (*Ebül-Gâzi Bahadır Han-Romanzof neşri, 20, 21, 31; Desmaysons neşri, 33*). Kabul Han'ın 6. oğlunun adı da **Bodan Kıyat**'tır. [*Tagdın çıkğan selni Mogol KIYAN dir. KIYAT anıng cem'i turur. Kıyat(ning) asl ma'nâsı (Küçli Baldam) timek bolur. Tagdın akan sel, yelden küçli turur, anıng üçün ol atnı koyup tururlar.* (Ebül-Gâzi-Romanzof neşri, 39)]

DKK'nda **Güçli** olarak geçen ad da Türk-Moğol ortak kişi adlarında da görülür. *Zafernâme*'de (s. 29) adı geçen **Güç Timur** "Tuğluk Hoca Bikicek"ın oğludur. **Güçü** (<**Küçü**), Naymanların Hristiyan kağanının adı olup, **Küçlük** de denir.

Küç kelimesi eski Türkçede **Küç** (> **güç**), Moğolcada **Küçü(n)**, **Küçi** olarak kullanılmıştır. (*Bazı tarihçiler tarafından yanlış olarak Güçu, Küçu biçimlerinde de okunmuştur.*) Eski Türk yazıtlarında **Küç Kıyakan İçreki** (E 4), **Elçi Çor Küç Bars** (E 14), **Tüz Bay Küç Bars** (E 17, 1) olarak geçen **KÜÇ** kelimesi daha sonraları **Küç Buga Han** (Cüveynî, I, 116); **Küç (Güç) Timur** "Şiban'ın 12. oğlu Koyınçı'nın 2. oğludur. (Reşidüd-din-Kerimi, II, 2); **Küçlü (Küşlü) Sengün Han** "Harezşah Celâleddin'in beyi" (F. Sümer, 5); **Küçlük, Küçlik** "Nayman Hanı Sayang Han'ın oğlu, XIII. yy.; **Küçlük** "H.616, Sultan Mahmud'un beylerinden" (Ebul Gâzi-Romanzof neşri, 59) gibi adlar Türk-Moğol kişi adı olarak kullanılmıştır.

EG- fiili **demir** için "demir eğici" olarak kullanılabilir ama "**KIYAN Eğici**" yani "seli eğen" anlamında kullanıldığı görülmemiştir. "Sel gibi akmak; (bir yeri) sel götürmek; sel seli götürmek; sele gitmek (=sele kapılmak= selle sürüklenip gitmek)" gibi deyimlerin yanında "seli eğmek" gibi bir deyim varlığına rastlanmamıştır.

Şimdi, geri dönerek Sadettin Özçelik'in tekliflerine bakarsak, eldeki anlam bilgilerine göre **Demür Egüci** ile **Kıyan Egüci** adlarındaki ikinci kısımların **Güçi** (**Güçü** < **Küçü**) olarak kalması uygun olacaktır.